

OD HEROJA DO *CELEBRITYJA*: HRVATSKA NOGOMETNA REPREZENTACIJA NAKON SVJETSKOGA PRVENSTVA U RUSIJI 2018.

DOI: 10.17234/SEC.32.4
Prethodno priopćenje
Primljeno: 15. 4. 2020.
Prihvaćeno: 16. 9. 2020.

OZREN BITI

Institut za etnologiju i folkloristiku

Šubićeva 42

HR – 10000 Zagreb, Hrvatska

ozren@ief.hr

 orcid.org/0000-0002-9228-0438

Ovaj rad nalazi se u otvorenom pristupu i može se distribuirati u skladu s odredbama licencije CC BY-NC-ND 4.0 HR

Društvena važnost osvajanja srebra nogometne reprezentacije Hrvatske na Svjetskom prvenstvu u Rusiji 2018. godine razvidna je iz obima i karaktera dočeka koji su akterima toga uspjeha priređeni u Zagrebu i iz količine i načina medijskoga reflektiranja toga uspjeha te toga i drugih dočeka u Hrvatskoj.

Polazeći od toga, ovaj prilog usredotočen je na diskurzivno oblikovanje hrvatskih nogometnih reprezentativaca kao nacionalnih heroja, a izbornika reprezentacije i kao *celebrityja*. Kod nogometaša je pritom indikativno premještanje fokusa s njihovih sportskih zasluga na patriotski kapital. Kod izbornika Zlatka Dalića je, pak, dodatno interesantno prerastanje ustaljenih okvira trenerskoga poziva u vidu njegova izraženoga javnog angažmana te ostvarivanja novih poslovnih aranžmana. Analizom medijskoga i javnoga diskursa u drugoj polovici 2018. i u 2019. godini pridonijet će se ujedno razumijevanju medijalizacije i *celebritizacije* ovdašnje kulture sporta. Pri interpretaciji medijski poduprtoga pretvaranja rada i učinaka u nogometu kao profesionalnoj djelatnosti u slavu / poznatost širih razmjera imat će se u vidu društveno-političke okolnosti u suvremenoj Hrvatskoj.

Ključne riječi: *heroji, celebrityji, nogomet, sport, rad, mediji, Hrvatska*

UVOD¹: O FOKUSU, CILJEVIMA I METODAMA ISTRAŽIVANJA

O velikoj društvenoj važnosti osvojenoga srebra hrvatske nogometne reprezentacije na Svjetskom prvenstvu u Rusiji 2018. godine najbolje svjedoči ono što

¹ Ovaj rad nastao je u sklopu projekta „Transformacija rada u posttranzicijskoj Hrvatskoj“ (IP-2016-06-7388) koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

je za tim sportskim uspjehom uslijedilo – grandiozan doček reprezentacije u Zagrebu, kao i dočeci u drugim hrvatskim gradovima, pa i nekima izvan Hrvatske, te javni i medijski odjek tih rezultatskih ostvarenja, događaja i zbivanja. Dugo se i intenzivno slavilo nogometaše i izbornika, a nekima je od njih uslijed takva eksponiranja značajno promijenjen društveni status.

Medijski je interes za sportsko postignuće hrvatskih reprezentativaca već u vrijeme Svjetskoga prvenstva, a i po njegovu okončanju, proširen na sfere koje se ne tiču samo njihove profesije. No, ipak su u prvom planu bili njihovi sportski doprinosi nacionalnim potrebama te su nogometaši prikazivani kao sportski heroji u službi višega zajedničkog entiteta. Uvjerljivo je najviše medijske pažnje pripalo izborniku Zlatku Daliću, čije su slava i poznatost ubrzo nadrasle sportske okvire, a heroizacija njegova djela nadograđena je *celebrifikacijom* njegove persone.

Namjera mi je na tom konkretnom slučaju izvidjeti kojim se kanalima i procesima profesionalni nogometaš, odnosno nogometni trener promiče u slavnu / poznatu (javnu) osobu, kako održava i širi svoju slavu / poznatost te koliko se pritom mijenja područje njegova rada i polje djelovanja. Interesira me usto kako danas u hrvatskom sportu, pa i u hrvatskom društvu, raspoznati i razlikovati figure heroja i celebrityja. Dodatno me zanima može li i u kojim okolnostima pretpostavljivi naglasak na individualnom i osobnom kod celebrityja biti spojiv s kolektivističkom austom heroja, integrativnim aspektima sporta te s time povezanim, kohezivnim potencijalima na društvenom odnosno nacionalnom planu.

S obzirom na te istraživačke interese, primarno se priklanjam analizi diskursa, koja će opisane odnose moći i reprodukciju identiteta prepoznati s jedne strane na tekstualnoj, a s druge na društvenoj razini, uvažavajući njihovu prepletenost i podjednak utjecaj na logiku kolektivnoga djelovanja

U svojoj analizi diskursa oslonit ću se najvećim dijelom na medijsku građu prikupljenu u razdoblju od ljeta 2018. godine do kraja 2019. godine. Medijskom refleksijom na doček reprezentacije u Zagrebu pozabavit ću se temeljem tekstova iz petnaestak različitih izvora.² Usredotočit ću se na ondje prepoznat dominantni narativ o ostvarenju nacionalnoga zajedništva na podlozi sportskoga podviga. Pozornost ću pokloniti i mehanizmima oslikavanja pojedinih nogometnih reprezentativaca, inače sportskih zvijezda u globalnim razmjerima, kao nacionalnih heroja.

I fenomen celebrifikacije hrvatskoga nogometnog izbornika ustanovljavam prije svega putem medijskih tekstova, pri čemu također moj uzorak za diskurzivnu analizu

² Radi se o izvještajima i osvrtima koje je moguće pronaći u rasponu od portala lijevoga do onih desnoga političko-ideološkoga spektra. Najzastupljeniji su portali dnevnih novina u Hrvatskoj. Svi su citati kroz članak označeni navodnim znacima, a izvori odakle ih se preuzima specificirani su u fusnotama samo u slučajevima kad je sadržaj citata vezan isključivo uz neki konkretan i jedinstven izvor.

obuhvaća petnaestak što ideološki, što žanrovski različitih izvora.³ Fokus mi je na intervjuima sa Zlatkom Dalićem, odnosno na njegovim izdvojenim izjavama.

Osim naznačenih medijskih izvora, u istraživanju su mi pomogli i vlastiti uvidi sa zagrebačkih ulica prilikom čekanja na prolazak autobusa s igračima. Onamo sam se uputio s nakanom da osjetim atmosferu i promatram ponašanje okupljenih te da u narativnom obliku evidentiram doživljeno kako bi bilo iskoristivo u znanstvene svrhe. Takav tip etnografskoga uvida ima svoja neprijeporna ograničenja jer moj dolazak i boravak na poprištu dočeka nogometaša nije isplaniran niti realiziran na način koji bi osiguravao ikakvu objektivnu znanstvenu spoznaju. Ipak, zabilježene impresije s toga svojevrsnog ad hoc terena pružaju mi mogućnost dopune drugih nalaza, a u određenom smislu funkcionirat će i kao njihov korektiv.

Naposlijetku, svoju ću elaboraciju fenomena, odnosno problema kojima se bavim, zasnovati i na teorijskom istraživanju, konkretno tekstualnoj analizi korpusa znanstvenih radova iz područja sociologije sporta i sportskih studija, sociologije medija i medijske antropologije te kulturalnih studija i studija celebrityja. Od posebne važnosti su mi oni čiji kategorijalni aparat uključuje pojmove heroja i celebrityja, a da su k tomu koncentrirani na temu sporta.

MEDIJSKO PRAĆENJE DOČEKA HRVATSKE NOGOMETNE REPREZENTACIJE: POKUŠAJ OSTVARIVANJA NACIONALNOGA ZAJEDNIŠTVA

U ponedjeljak, 16. srpnja 2018., u Zagreb je nakon mjesec dana provedenih na Svjetskom prvenstvu, niza pobjeda u grupnoj i eliminacijskoj fazi te poraza u finalu turnira protiv reprezentacije Francuske, pristigla hrvatska nogometna reprezentacija. Isplaniran je svečani doček u organizaciji Grada Zagreba i Hrvatskoga nogometnog saveza sa središnjom proslavom na Trgu bana Jelačića. Sve je, međutim, toga dana preraslo u događanje znatno širih razmjera. Ne samo po neslućeno velikom broju ljudi koji je dočekao reprezentativce (petstotinjak tisuća) i po neplanirano dugom trajanju njihova putovanja autobusom iz zračne luke do glavnoga gradskog trga (oko pet i pol sati), već i po dojmljivim prizorima na ulicama Zagreba.

Nastavilo se idućih dana s dočecima u drugim gradovima – između ostalih Splitu, Zadru, Rijeci, Slavonskom Brodu, Varaždinu, Livnu, kojima je svima bio zajednički veliki odaziv ljudi i slavljenička atmosfera te to što su nogometaši i izbornik nesuzdržano

³ Uz već spomenute portale, u obzir uzimam i tjednike poput *Studija* i *Glorije* jer je riječ o tiskovinama koje tematski pokrivaju područje celebrity kulture.

dijelili svoje emocije sa širokom publikom. Zajednička im je, dakako, bila i izuzetna medijska popraćenost.

Baš ta potonja dimenzija, odnosno njezin upliv na sve ostale, upućuje na medijizaciju sporta, ali i šire – kulture sporta, dakako u hrvatskom kontekstu. Kulturu sporta općenito obilježava transformativan karakter novih oblika i praksi komunikacije, u njoj se očituju velike promjene uslijed djelovanja medija. Akteri sporta koriste se naime medijima s različitim interesima, prilagođenima specifičnim kontekstima. Kulturna perspektiva sagledavanja medijizacije, koja u njoj vidi meta-proces, odnosno svojevrsni organizirajući i oblikujući princip, nameće se kao najpropulzivnija, no i institucionalna i materijalna perspektiva mogu dati obol slojevitijem razumijevanju dočeka.⁴

Makar su tehnologija i produkcija po pitanju medijskoga posredovanja takvih dočeka u proteklih dvadesetak godina evidentno napredovali, u zagrebačkom slučaju poseban je izazov bio publici adekvatno prenijeti, što slikom što riječima, golemu energiju po gradu raspršene mase razdraganih ljudi. Sinteza kapitala i tehnologije, koja općenito obilježava djelovanje medija u 21. stoljeću, popraćena sinergijom informativnoga i zabavnoga sadržaja dovela je u konačnici do traženoga medijskog spektakla (usp. Kellner 2003:11–12). Hrvatska radiotelevizija prijenos događaja radila je u vlastitoj produkciji, iskoristivši za to helikopter, dronove i tridesetak kamera. Programska je shema toga dana, u rasponu od zabavnih do informativnih emisija, u potpunosti prilagođena sadržajima vezanima uz doček, pa je tako čak i središnji Dnevnik HRT-a značajno terminski pomaknut.⁵

Tekstualni mediji na svoj su način ostvarivali prijenos dočeka uživo. Uz dresove, transparente i zastave, čiji je efekt na ulicama Zagreba dočaran nizom kumulativnih fotografija te kontinuirano ažuriranje brojčanih podataka koje je pripomoglo stvaranju klimaksa, pisani su tekstovi naglašavali okupljanje, zajedništvo, ponos, oduševljenje i euforiju. Reprezentativci su nazivani herojima, vitezovima i pobjednicima, a istaknuto je da su na doček došli navijači iz svih krajeva zemlje, kao i oni iz dijaspore. Na više je mjesta spominjana uključenost hrvatske vojske u protokol, pa i to da su nogometaši stigli u Hrvatsku u pratnji borbenih aviona uz poruku „Pobjednička Hrvatska vojska pozdravlja Vatrene“. Apostrofiran je i specifičan pozdrav Hrvatske kontrole zračne plovidbe koji su

⁴ Za određenje medijizacije, njezinu analizu kao empirijskoga procesa i podjelu na to usredotočenih teorijskih pristupa vidi Peruško 2019:163–174. Više o suvremenim teorijama medijizacije koje iz različitih rakursa na medije gledaju kao na pokretače društvene i kulturne promjene vidi i Bilić 2020:100–109.

⁵ Izvjesno je da se, imajući sve to u vidu, taj prijenos dočeka reprezentacije može protumačiti i kao medijski događaj, jer „[m]edijski su događaji posebna vrsta, žanr ili potkategorija televizijskog emitiranja“, oni „prekidaju dnevne rutine televizijskog emitiranja, emitiraju se uživo, unaprijed su planirani i najavljeni, u ceremonijalnom su tonu, integriraju i okupljaju društvo i gledatelje u obnovi lojalnosti legitimnomu autoritetu“ (Bilić 2020:38).

„sudionicima hrvatske nogometne oluje Rusija 2018. zahvalili na iskazanom zajedništvu uz komentar 'Neopisivo'“. Također su prenesene zahvale pojedinih nogometnih aktera braniteljima na tome što su im uopće omogućili da igraju za Hrvatsku.

Miroslav Ćiro Blažević je na dočeku u Zagrebu pred televizijskim kamerama sportski uspjeh povezao s ujedinjenjem naroda izjavivši: „Mi smo moralni pobjednici i to cijeli narod misli i zato su svi tu da pozdrave vitezove“.⁶ Dakako, nije sve vrijedno isticanja bilo koncentrirano u danu kad su reprezentativci stigli u Zagreb. Luka Modrić se dan poslije zadarskim navijačima na Forumu obratio riječima: „Nadam se da će se cijela Hrvatska u svemu pokrenuti kao što se pokrenula u ovih mjesec dana“. U sličnom tonu njegov reprezentativni kolega Filip Bradarić je na dočeku u Splitu pred okupljenim mnoštvom rekao: „Mi smo napravili svoje, sada vi krenite u promjene, mi ćemo vas podržati“.

Te rečenice nogometaša impliciraju „nacionalno zajedništvo“, no pojmovi „pokretanja“ i „promjena“ ujedno upućuju na nezadovoljavajuće stanje u državi i društvu. Poruke zaslužnih sportskih aktera na binama po trgovima hrvatskih gradova svoju su medijsku artikulaciju dobile u brojnim novinskim kolumnama, kroz tekstove podjednako političkoga i sportskoga sadržaja. U jednom od takvih, iznesena misao da „ako uspijemo sljedećih mjeseci iz simboličke razine 'prevesti' ovaj uspjeh u 'stvarni svijet' tako što ćemo izvući neke poučke i usvojiti model koji dovodi do uspjeha, svjetsko prvenstvo u Rusiji moglo bi biti prekretnica za hrvatsku naciju“,⁷ samo prisnažuje da društvena kriza koja je u Hrvatskoj, prema nekim interpretacijama, otpočela zajedno s gospodarskom krizom 2009. godine, nije ni desetak godina poslije došla svomu kraju. Dapače, ona se s protokom vremena pretvorila, po mnogočemu se to može tako shvatiti, u agoniju – „mučno, borbom označeno razmjerno dugo umiranje, raspadanje nekog aktera, društvene pojave ili povijesnog razdoblja“ (Lalić 2014:25).

No ako je klupski nogomet u Hrvatskoj u mnogo navrata unatrag desetak godina pokazivao simptome propadanja, recentna su ostvarenja reprezentacije ipak podsjetila kako je nogomet u tom smislu specifičan fenomen jer on istovremeno može generirati i nadu (usp. Vrcan 2003:261). Konkretnije, poticati okupljanje. Doduše, u novijoj hrvatskoj povijesti ispostavlja se da je to okupljanje, odnosno homogenizacija, uglavnom vezano uz nacionalni identitet.

Kako bilo, sport u kombinaciji s muzikom, predstavlja platformu iskoristivu za

⁶ Blažević je zadržao istu retoriku po kakvoj je bio poznat i devedesetih, dok je kao izbornik vodio „Vatrene“ i redovito isticao njihovu sraslost s narodom te vlastitu privrženost prvom predsjedniku države, Franji Tuđmanu. Slično su u to vrijeme funkcionirala i druga dva nacionalna nogometna heroja: kapetan reprezentacije, Zvonimir Boban i njezin najbolji strijelac, Davor Šuker (usp. Bellamy 2003:112–121).

⁷ Nino Raspudić, „Dalić – ponizni tvorac novog hrvatskog mita“. *Vecernji.hr*, 13. 7. 2018. URL: <https://www.vecernji.hr/premium/dalic-ponizni-tvorac-novog-hrvatskog-mita-1258090>

iskazivanje narativa identiteta. Brojni dočeci osvajača medalja te prigodno sljubljivanje sportskih heroja i popularnih glazbenih izvođača ustalili su prigodne repertoare i performanse, ali i podsjetili da svaki događaj uživo ostavlja prostor za „neslužbene“, odnosno neplanirane izvedbe te utoliko i za narušavanje reda (usp. Bejker 2011:247–253).

Tijekom večernjega glazbenog programa u Zagrebu klapa Hrvatske ratne mornarice „Sv. Juraj“ izvela je budnice „Moja Domovina“ i „Vivat Croatia“, a Mladen Grdović otpjevao je svoj hit „Nije u šoldima sve“. Svemu je prethodio dugotrajan nastup grupe Zaprešić Boys koji su pred publikom na Trgu bana Jelačića višekratno pjevali navijačke pjesme „Srce vatreno“, „Neopisivo“, „Samo je jedno“ i „Igraj moja Hrvatska“. Na splitskoj rivi igrači su, pak, dan poslije, nakon što je puštena hrvatska himna, s Marijanom Banom zapjevali „Mojoj lijepoj zemlji Hrvatskoj“, a Mario Mandžukić je na dočeku u Slavonskom Brodu pred više od četrdeset tisuća ljudi pjevao s Miroslavom Škorom njegove domoljubne pjesme. Najviše se, međutim, nakon svih dočeka polemiziralo o pjevaču Marku Perkoviću Thompsonu i njegovu pojavljivanju u autobusu s reprezentativcima na putu od zrakoplovne luke do Trga bana Jelačića, a na koncu i na pozornici na Trgu, s mikrofonom u ruci. Ondje je zajedno s njima zapjevao pjesme „Lijepa li si“ i „Geni kameni“. Organizatori su mu ugasili ton pri izvedbi potonje, što je izazvalo komešanje publike i oprečne reakcije u javnosti.

Thompson je specifična celebrity figura na hrvatskoj estradi utoliko što nije medijski praćen poput većine hrvatskih pjevačkih zvijezda. Njegov put do celebrity statusa odudara od uobičajenih u toj branši. Naime, on u dobroj mjeri uspijeva vlastiti privatni život držati podalje medija. Pa ipak, postoji svojevrsna interakcija između podataka iz njegova privatnoga života i njegove muzike te on zahvaljujući njoj u poratnoj Hrvatskoj predstavlja „arhetipskog branitelja“ (Bejker 2011:156). Thompsonova se „patriotska“ muzika, naime, uklapa u početkom 21. stoljeća izgrađen mit o hrabrom borcu i ratnom junaku, njegove pjesme posvećene domovini i vjeri dugi niz godina bivaju popularne i slušane, a koncerti odlično posjećeni (usp. Bejker 2011:155–170). Međutim, kao pjevač koji glazbenim izričajem komemorira domovinski rat te zastupa konzervativne vrijednosti na način kao da to čini „u ime naroda“, a istodobno imidž gradi i proustaškom retorikom (usp. Pletenac 2016), Thompson je svojim nastupom na zagrebačkom dočeku, kao i mnogim prijašnjima, isprovocirao i priznanja i kritiku.

Sve skupa je samo potvrdilo da iza takvih slavljeničkih estradnih performansa u pravilu stoje poznate osobe, nerijetko zvijezde, koje svojim javnim i privatnim životima propagiraju vrijednosti koje su nekome bliže, a nekome dalje. Njihova popularnost nije isključivi produkt njihova primarnoga posla, ona je k tomu promjenjiva i ograničenoga trajanja te ne može biti jamstvom ostvarivanja socijalne kohezije, pa čak ni zajedništva po nacionalnoj osnovi.

NOGOMETNI REPREZENTATIVCI NA KROVU AUTOBUSA: PRIBLIŽAVANJE NACIONALNIM HEROJIMA I GLOBALNIM ZVIJEZDAMA

Ta činjenica, međutim, ne dokida integrativnu dimenziju događaja kojemu je glavno obilježje bila masovnost, osobito uzme li se u obzir da je njime naizgled uspješno ostvareno fizičko i emocionalno približavanje publike i igrača, što se u današnjem, digitalnom tehnologijom i medijskim kanalima posredovanom vrhunskom sportu sve rjeđe događa i sve manje očekuje.

Što se konkretno zagrebačkoga dočeka tiče, naglasio bih ono čemu sam osobno svjedočio: višesatno čekanje ljudi s jedne i s druge strane Savske ulice, otprilike u visini Studentskoga centra, protkano praćenjem uživo vijesti s aerodroma bilo na mobitelima ili na televiziji u obližnjim kafićima, dijeljenjem informacija uokolo te fotografiranjem. Vidio sam oko sebe i mlade i umirovljenike, naišao na poznata lica, čuo različite naglaske. Dugotrajan boravak na sparini mnogima je padoo teško, a osobito djeci, pa su neka od iscrpljenosti posjedala po tlu. Žeđ je neke nagnala da se zapute do kioska na uglu Savske ceste i Trga Dražena Petrovića kako bi kupili kakvo piće, međutim, redovi su bili dugački, a ponegdje su se i istrošile zalihe pa je trebalo strpljenja za domoći se vode ili čega drugoga.

Kad je policija u potpunosti blokirala promet, okupljeni su prešli na kolnik i polagano se zaputili prema Vukovarskoj ulici koja je već bila prekrkana. Unatoč naporima, kod ljudi su prevladali razlozi za ostanak i biti dio povijesnoga događaja, približiti se koliko je to moguće hrvatskim nogometašima dok prolaze cestom u autobusu otvorena krova, u trenucima njihove opuštenosti i slavlja, prepuštanja emocijama i izravnoj komunikaciji s obožavateljima.

Neki od njih, planetarne nogometne zvijezde, koju velika većina nogometne publike može pratiti samo putem interneta ili preko televizije, a rijetki mogu vidjeti njihovu nogometnu izvedbu uživo na stadionima, uskoro su trebali biti na svega koji metar udaljeni od „običnih“ ljudi, u tim trenucima slični i bliski njima. Kad se to konačno i dogodilo, ljudi su po cesti trčali uz autobus koji je sporo milio kroz masu, bacajući pritom svoje majice, šilterice i lopte nogometašima na potpisivanje, dobacujući im usto pokoju riječ potpore i zahvale. Sami su nogometaši djelovali kao da uživaju u trenucima kad tolike ljude usrećuju, a ujedno ostavljali dojam mladića koji se dobro zabavljaju. I ovaj je događaj potvrdio da se strast ljudi za sportom proteže i izvan sportskih stadiona i dvorana, onkraj dramatičnosti i neizvjesnosti utakmica, gdje god da je moguće doći u doticaj s nehinjenim emocijama sportskih heroja.⁸

⁸ Garry Whannel piše, među ostalim, o energiji, intenzitetu, zajednici, pripadanju, pa i ekstatičnom užitku, želeći dočarati specifičnost kulturnoga iskustva prisustvovanja sportskom događaju

Petstotinjak tisuća osoba na ulicama i trgovima od zračne luke do centra grada povezivao je toga dana fluid na nacionalnoj osnovi koji nogomet, pa i sport općenito u Hrvatskoj, kao rijetko što drugo može generirati. U takvoj artikulaciji nacije u praksi mogu se prepoznati natruhe socijalne kohezije, ponajprije u smislu participativnosti i solidarnosti, u osjećaju ravnopravna, jednakovrijedna pripadanja koji dijele osobe različita materijalnoga i socijalnoga statusa, različitoga fizičkog i mentalnoga zdravlja, različitih političkih stavova, nebitno koje dobi i spola, urbanoga ili ruralnog porijekla. Zajedno sa Srđanom Vrcanom, „moglo bi se ustvrditi da ništa čvršće i neupitnije ne povezuje ljude različitog društvenog i kulturnog profila od nogometa, pa tako ništa brže i čvršće od nogometa ne stvara pravo zajedništvo i ne pretvara različite pojedince u prave bratime“ (Vrcan 2003:255).

Svjetsko prvenstvo u nogometu, ustrojeno s obzirom na podjelu svijeta na države-nacije, idealna je prilika za protezanje takva geo-političkoga mapiranja sa svim simboličkim reperkusijama na habitualnu razinu, na dnevne prakse ljudi.⁹ Ukrašavanje automobila zastavicama, nošenje kapa i šalova s hrvatskim obilježjima u tih mjesec dana turnira periodički podsjeća na društvenu potrebu za povezivanjem, za premošćivanjem razlika i nadilaženjem problema kroz ustanovljivanje zajedničkih vrijednosti i interesa. Dakako, ni materijaliziranje nacije unutar rituala dočeka sportaša niti medijsko predstavljanje uspjeha reprezentacije kao nacionalnoga uspjeha nisu u Hrvatskoj ništa novo. Još od devedesetih godina 20. stoljeća važnim se također nadaje „patriotski kapital“ sportaša, zaslužen, ali i oprimjeren „ostavljanjem srca na terenu“ pod hrvatskom zastavom, a sve je kulminiralo kad je nogometna reprezentacija Hrvatske osvojila broncu na Svjetskom nogometnom prvenstvu u Francuskoj 1998. godine.¹⁰ Herojstvo hrvatskih reprezentativaca povezano je otada manje sa sportskim umijećem, a više s njihovom

uživo (Whannel 2008:133–138). Sve su te kategorije primjenjive i za razumijevanje onoga što se događalo prilikom dočeka nogometaša.

⁹ Ivan Đorđević (2015:61–65) je „kratkim etnografskom vinjetom“ iz Roterdama 2010. godine, za trajanja Svjetskoga nogometnog prvenstva u Južnoj Africi, dočarao kako je čak i u izrazito multikulturalnoj Nizozemskoj u tom periodu, uz ukrašavanje grada nacionalnim obilježjima koje provode vlasti, prisutno kićenje izloga zastavicama, nošenje dresova po ulicama, zajednička praćenja utakmicama u barovima.

¹⁰ „Patriotski kapital“ vezuje se češće uz nogometne navijače (vidi Đorđević 2015:221), koji se uostalom i samoreprezentiraju kao „čuvari nacionalnog identiteta“ (Čolović 2014:133) te pridaju sebi važnu „moralno-političku ulogu“ (ibid.:131), no ništa manje nije on upotrebljiv i za druge nogometne aktere, poglavito same igrače. U tom smislu, a s obzirom na spomenuto SP u Francuskoj, zanimljiva je autorefleksivna opaska tadašnjega izbornika hrvatske reprezentacije Ćire Blaževića, koju iz intervjua provedenoga za potrebe svojega istraživanja citira te komentira Dražen Lalić (2018:232): „Znakovito je njegovo [Ćirino, op. a.] mišljenje o domoljublju u vrhunskom hrvatskom nogometu i među njegovim najvažnijim akterima: *Sportaši su patrioti, i onaj koji ih vodi može tu činjenicu iskoristiti da ih galvanizira, da ih pripremi za svaku borbu.*“

srčanošću i požrtvovnošću te ih se u tom kontekstu nerijetko uspoređuje s braniteljima.

Takvo herojstvo s jedne strane korespondira s arhaičnim konceptom sportskoga heroja kao nekoga tko utjelovljuje vrijednosti koje nadilaze osobno i značajne su za neki viši entitet (usp. Cashmore 2005:400). Dakako, viši entitet u slučaju hrvatskih nogometaša nije bog ni kakvo božanstvo, već oni reprezentirajući državu, tj. naciju, prinose svoju žrtvu na „oltar domovine“. S druge strane to njihovo herojstvo može se povezati i sa suvremenim poimanjem figure sportskoga heroja kao nekoga tko se opire izazovima koje komodifikacija postavlja pred moderni sport pretvarajući ga u industriju zabave, a same sportaše transformirajući u zvijezde koje reklamiraju transnacionalne korporacije (usp. Smart 2005:3–7).

Koliko god da ekonomska važnost zvijezda i kulturna preokupacija celebrityjima koloniziraju heroizam, sport je još uvijek oaza u kojoj za herojsko ima mjesta. Pritom su dimenzije lokalnoga, nacionalnoga i zajednice i dalje važne (usp. Gilchrist 2005). Međutim, ostaje činjenica da neki od naših vodećih nogometaša imaju razrađene profile na društvenim mrežama te ogroman broj pratitelja iz različitih zemalja i dijelova svijeta, baš kao što osim klupskih, imaju potpisane bogate sponzorske ugovore. Već tradicionalni masovni mediji, a pogotovo za njima digitalni, igraju važnu ulogu u komercijalizaciji sporta, pridonoseći njegovu usidranju u potrošačku kulturu, pa time i proliferaciji celebrityja u toj sferi (Horne 2006:80–83). U domaćem su se tisku neposredno prije Svjetskoga prvenstva pojavljivali podlisci s profesionalnim biografijama najistaknutijih hrvatskih reprezentativaca, prije važnih utakmica izlazili su i posteri s našim nogometašima, no prema kraju prvenstva u središte interesa dolazili su njihovi privatni životi, obiteljske prilike, mjesta odrastanja, a velik medijski prostor dobile su i ljubavne partnerice nekih od njih.¹¹

Značajne promjene u društvenom i medijskom statusu pojedinih važnih protagonista u našoj reprezentaciji, odnosno njihova pokretljivost unutar medija i industrije zabave te migracije među raznim područjima prispodobivima statusima heroja, zvijezda i celebrityja,¹² sve se to moglo opaziti već tijekom natjecanja kad su se pojavljivali video klipovi iz svlačionica i hotela koji su preko društvenih medija dospjeli do sportsko-zabavne emisije HRT-a Zabivake, ali neki od tih procesa postaju osobito razvidnima s većim protokom vremena nakon Svjetskoga prvenstva.

¹¹ Nisu to u pravom smislu bile priče o životu karakteristične za herojski folklor. Neke se faze i aspekti (privatnoga) života, one manje intrigantne, pri izgradnji priča o celebrityjima hotimično izostavljaju. O tom i drugim tipovima razlika i sličnosti između figura heroja i celebrityja (vidi Povedák 2011).

¹² Prema Olivieru Driessensu „[m]igracija se može definirati kao proces unutar kojega slavna osoba koristi i svoju relativnu autonomiju kao javna ličnost i svoj status slavne osobe kako bi proširila svoje profesionalno djelovanje, bilo unutar svog vlastitog polja, bilo nekog drugog“ (2015:58).

IZBORNIK REPREZENTACIJE KAO CELEBRITY: JAVNI NASTUPI I MEDIJSKI STATUS ZLATKA DALIĆA

Zlatko Dalić se od ljeta 2018. godine pojavljuje vrlo često u medijima, glumi u reklamama, sudjeluje u brojnim humanitarnim akcijama, vidi ga se na dobrotvornim večerama, prisustvuje dodjelama godišnjih nagrada. Održao je također prigodna predavanja u nekim državnim i javnim institucijama, a njegova knjiga „Rusija naših snova“ (Zagreb, Sportske novosti, 2018.), u kojoj opisuje pohod reprezentacije do finala na Svjetskom prvenstvu 2018. godine, promovirana je u više gradova. U javnost je dospjelo mnogo detalja iz njegova poslovnoga i privatnoga života. Moglo se iz različitih medijskih priloga doznati podosta o njegovoj trenerskoj karijeri, a ponešto i o njegovoj supruzi i obitelji te o povezanosti s Livnom, njegovim rodnim gradom, kao i o Dalićevu kasnijem životu u Varaždinu. Spomenut je čak i izbornikov ratni put. Uostalom, sam je Dalić u jednom intervjuu priznao o kolikim i kakvim promjenama je kod njega nakon srebra u Rusiji 2018. godine riječ konstatiravši: „Drugačija mi je struktura života, sada živim sto na sat, milijun je stvari oko mene...“.

Referirao se time očito na vlastiti „svakodnevni život u post-mundijalskom razdoblju“, čijem su intenzitetu i posebnostima prostor posvetile i neke sportske kolumne, gdje se našlo i kritičkih opaski poput ove: „Sud o recentnim potezima s društvene strane djelovanja izbornika naše reprezentacije može dati neki kvalificirani sociolog. Ja ću samo postaviti pitanje: Izborniče, je li to potrebno?“¹³ Pitanje toga tipa ima smisla jer Dalić, iz opisanoga je očito, spada među one primjere (sportskih) heroja koji su se „svjesno upetljali u 'star system'“ (Andrews i Jackson 2001:2).

Uglavnom, razni aspekti njegova života pokazuju da je Dalić u relativno kratkom razdoblju postao celebrityjem, iako zadovoljava samo neke od distinktivnih karakteristika te figure, kako je se uobičajeno znanstveno određuje u kontekstu zapadnjačkih neoliberalnih demokracija i konzumerističkoga kapitalizma. Naime, Dalićevu celebrifikaciju – promjene kod njega na razini individue, odnosno proces kojim se on kao javna figura pretvara u slavnu osobu (Driessens 2015:52) – valja sagledati u za to primjerenim, nacionalnim razmjerima celebrity kulture. Poželjno je k tomu voditi računa da sportski celebrityji ishodištem svoje slave i poznatosti odudaraju od svijeta glume i glazbe, makar njihova u užoj niši djelovanja zavrijeđena slava može poslije, izvan područja njihovih kompetencija, prijeći u oblik poznat pod pojmom pripisane slave (usp. Smart 2005:10–11).¹⁴

¹³ Patrik Mršnik, „Izborniče, samo nemojte promašiti...“. *Sportklub.hr*, 9. 12. 2018. URL: <http://sportklub.hr/Patrik-Mrsnik/a68818-lzbornice-samo-nemojte-promasiti.html>

¹⁴ Najveći broj autora u području referira se na tipologiju koju je ponudio Chris Rojek konstatirajući da status celebrityja može biti naslijeđen/dodijeljen (eng. *ascribed*), zavrijeđen (eng. *achieved*)

Upravo to se dogodilo s izbornikom reprezentacije. Nakon Svjetskoga prvenstva pokrenula se medijska mašinerija, čitav lanac kulturnoga posredovanja uz pomoć kojega se Zlatko Dalić profilirao kao poznata javna osoba čija slava i utjecaj u hrvatskom društvu kudikamo nadilaze gabarite nogometnoga trenera. Iako ono predstavlja tipičan komodifikacijski moment u sferi sporta, u kolektivističkoj kulturi karakterističnoj za Hrvatsku najmanje je važno Dalićevo pojavljivanje u reklamama za Linoladu (Podravka) i Premium Visa karticu (Privredna banka) te njegovo postajanje ambasadorom BMW brenda za Hrvatsku (Tomić & Co). Politički je podtekst Dalićeva javnoga djelovanja kudikamo izraženiji od ekonomskoga, što prepoznaju i razni društveno-politički akteri te čemu pridonose brojni mediji. U jednoj je kolumni slijedom toga ustvrđeno kako se radi o stvaranju kulta ličnosti,¹⁵ a za potkrijepiti takvo tumačenje ne treba ići puno dalje od toga da je pojam „poniznosti“, nakon što ga je izbornik u svojim izjavama višekratno upotrijebio u značenju kakvo uobičajeno zaprima pojam „skromnost“, ušao u optjecaj u svekolikoj javnoj komunikaciji, da bi se naposljetku na ulazu u Varaždin uz cestu ukazao ogroman jumbo plakat sa Zlatkom Dalićem i natpisom: „Ponizan, a velik“. Zanimljiv je općenito sadržaj izbornikovih poruka upućenih javnosti, njegovo samopredstavljanje koje se mnogočime uklapa u, prije pri analizi dočeka prepoznat, domoljubni narativ.¹⁶

On je u izjavama medijima u mnogo navrata pojasnio kako je reprezentacija došla do titule viceprvaka, a povrh strateških i taktičkih finesa koje je tu i tamo spomenuo, sukces prenesenoga je njegova konstatacija: „Ključ uspjeha je vjera, domoljublje i zajedništvo“. I na predavanju čelnim ljudima Hrvatske vojske i Ministarstva obrane izbornik je naglasio sličnu formulu uz pomoć koje su nogometaši ostvarili plasman u finale: „Podrškom koju nam je Hrvatska vojska poslala video porukom 'Jedno srce, jedna duša, jedna Hrvatska' uoči ključne utakmice s Danskom, otvorio nam se put u finale“.

U brojnim je intervjuima ukazao na obiteljsku atmosferu koja je krasila našu momčad na natjecanju, što je poslije projicirano i na ideju države-nacije, a još konkretnije i na sinergiju na nacionalnom planu ostvarenu u ratnom vremenu. Evocirajući dočeke u Hrvatskoj nakon Svjetskoga prvenstva, Dalić je naime ustvrđio: „Toliko emocija, zajedništva i ljubavi na jednome mjestu. Mislim da je to najvažniji trenutak u Hrvatskoj poslije rata“. U najavi susreta protiv Engleske na Wembleyju u Ligi nacija, koji se odigrao 18. 11. 2018., na dan kolone sjećanja, izbornik je još eksplicitnije povezo nogomet s

i pripisan (eng. *attributed*), pri čemu je prvi povezan s rođenjem, odnosno porijeklom, drugi s (najčešće sportskim ili umjetničkim) ostvarenjem, a do trećeg se dolazi uz pomoć kulturnih posrednika (Rojek 2001:17–20).

¹⁵ Vidi Aleksandar Holiga, „Zlatko Dalić, kult ličnosti, politikanstvo i trag u beskraju“. *Telesport. telegram.hr*, 31. 7. 2018. URL: <https://telesport.telegram.hr/kolumne/nogomet-narodu/u-ime-naroda/>

¹⁶ Vrijedi istaknuti da je Hrvatska udruga za odnose s javnošću Dalića proglasila najboljim komunikatorom 2018. godine.

ratom istaknuvši: „Vukovar nam je motiv za utakmicu s Engleskom“.

Neki su označitelji zajedništva koje Dalić u intervjuima i izjavama nerijetko upotrebljava – ponos, emocije, sreća, spontanost kakva se teško može ponoviti – prisposobivi „događajnom bivanju nacijom“, nestabilnom proizvodu kolektivnoga i individualnoga djelovanja (Brubaker 2012:112–114) kakvomu sam osobno svjedočio prilikom zagrebačkog dočeka reprezentativaca. No kategorija „naroda“ provlači se kod izbornika reprezentacije i njegovih sumišljenika ipak u smislu stabilnoga, postojanoga i homogenoga, odnosno jasno ocrtanoga entiteta čiji su interesi prepoznatljivi i koje je stoga i moguće i bitno njegovati, ali i zastupati.

Najavljujući spomenuto izbornikovo predavanje u Ministarstvu oružanih snaga Republike Hrvatske, ministar Krstičević apostrofirao je Dalićev doprinos u tom smislu: „Upravo je to, mogu slobodno reći, najvažnija dimenzija vašega uspjeha, povezali ste se s narodom i ujedinili ste narod“. Ni sam Dalić svoju ulogu ne sagledava drukčije, barem sudeći po obrazloženju zašto nije napustio svoju funkciju unatoč lukrativnijim ponudama s raznih strana svijeta. Naime, vlastitu odluku da ne prihvati mnogo unosniji trenerski posao u Kini i da ostane izbornikom hrvatske reprezentacije prokomentirao je riječima: „Nakon ovakve podrške, imam li pravo iznevjeriti narod?“.

Premda u tim izjavama narod figurira kao monolitna cjelina, katkad se u tom tipu narativa ispostavlja nužnim upozoriti na njegovu izvanjskost, odnosno drugost, kako bi se naglasila njegova snaga. Izjašnjavajući se o ideološkim podjelama koje je izazvalo Thompsonovo pridruživanje reprezentativcima u autobusu, koje su oni sami inicirali, i pjevačev nastup na Trgu bana Jelačića, Dalić je bio rezolutan: „Ovih pet posto koji nas hoće preobratiti, neka pati koga smeta. I nek pate. Ne odgovara vam? Pa nemojte doći na Trg. Ali poštuju te tuđe.“ Dalićeva uloga u perpetuiranju domoljubnoga narativa podsjeća kako „institucionalna razina niskog intenziteta održava nacionalističku ideologiju na životu i u formi“ (Malešević 2017:169).

PODRUČJA RADA I POLJA DJELOVANJA POZNATIH SPORTSKIH AKTERA U HRVATSKOJ

U današnje su vrijeme poznati sportaši u Hrvatskoj, čini se, znatno popularniji od političara. S intenzivnijim otkrivanjem njihovih brojnih kriminalnih afera, posljednjih godina pada razina povjerenja u političare i političke institucije. Ako je Vrcan (2003:247) još prije petnaestak godina prepoznao da se uz pomoć „suvremene nogometne galaksije“ katkad uspješno premošćuje „rascjep između politike i života“, do danas su se stvari po tom pitanju dodatno izoštrile. Uostalom, predstavnika gradske i državne vlasti uopće nije bilo na pozornici na dočeku nogometaša u Zagrebu, po čemu se on

bitno razlikovao od brojnih prijašnjih dočeka hrvatskih sportaša koji su se pretvarali u nacionalne političke hepeninge.

To, međutim, ne znači da politička vrhuška nije nastojala u određenom smislu instrumentalizirati uspjeh nogometaša, pokušavajući kroz njega legitimirati vlastitu poziciju. Primjerice, pompozno se najavljivala gradnja nacionalnoga nogometnog stadiona u Zagrebu. No, takav tip proklamiranoga materijalnog ulaganja u interese zajednice i sporta kao općega dobra oplemenjen je i inzistiranjem na afektivnom ulaganju u nacionalno ujedinjenje na podlozi sportskoga primjera. Akteri sporta su po tom pitanju dali znatno veći obol od političkih aktera.

Javno djelovanje Luke Modrića i Zlatka Dalića – s kim se druže, gdje se pojavljuju, što izjavljuju – nije ništa manje važno od njihovih ostvarenja u nogometu. S razvitkom kulture slavnih u hrvatskom društveno-političkom kontekstu, oni više nisu samo sportski junaci, već su i nacionalni heroji i celebrityji. Dakle, ne utječu samo na sportske fanove, već i na obožavatelje, pa i na čitavu populaciju te su utoliko potencijalno važni i za socijalnu koheziju i za oblikovanje identiteta.

Ne samo doček, nego i medijski tretman nogometnih reprezentativaca i izbornika nakon osvojenoga srebra na Svjetskom prvenstvu u Rusiji 2018., iznova su pokazali da se područje rada sportaša ne preklapa s poljem njihova djelovanja¹⁷ te da status nacionalnih heroja i celebrityja nadilazi ostvareno u sportskim dresovima i na sportskim terenima. Sport kao profesija i dalje iziskuje tjelesne napore, povinovanje raznim pravilima, isticanje kroz kompeticiju te ga čine ponajprije treninzi i utakmice, ali to ne iscrpljuje djelatnosti sportaša. Društveni učinci sporta, baš kao i javni i medijski status igrača i trenera, često u prvi plan dovode neke druge aktivnosti i kvalitete.

U tom smislu indikativna je izjava Zlatka Dalića: „Ovo je najsretniji posao koji mogu raditi i dok je tako, želim biti kući, raditi na zajedništvu i baviti se nogometom. Ako se to promijeni, otići ću.“ U recentnoj je povijesti hrvatskoga nogometa još i prije Dalića, kroz javnu osobu „trenera svih trenera“, Ćire Blaževića, bilo bjelodano da „treneri nisu samo stručnjaci i voditelji timova: imaju i mnoge druge značajke i uloge“, a ona „motivatora i komunikatora“ (Lalić 2018:231) se nametala posebno interesantnom. To da nogometni izbornik „radi na zajedništvu“, pa i performativno – kontinuirano se pojavljujući pred kamerama, mikrofonom i diktafonima te govoreći o tome – može se na određen način protumačiti kao odraz krize politike koja se naslanja na društvenu krizu; s jedne strane izostaju učinci formalne politike na planu društvenotvornosti, a s druge

¹⁷ No, ako se rad i posao nogometaša ne preklapaju s njihovim govorom i djelovanjem, to danas više nipošto ne podrazumijeva, a ponajmanje kod poznatih i slavnih, da prvo pripada privatnoj, a drugo javnoj sferi kao što je to bio slučaj u antičkoj Grčkoj. Uslijed novih komunikacijskih tehnologija i s time povezanoga drukčijeg protoka informacija, granice između javnoga i privatnoga su u današnje vrijeme nejasne i stalno promjenjive (Thompson 2015).

se osjeća „kriza političke participacije, političkog predstavnštva i političkog govora“ (Vrcan 2003:248). Bilo to intencionalno ili ne, Zlatko Dalić je nedugo nakon povratka sa Svjetskoga prvenstva u Rusiji počeo u Hrvatskoj djelovati na način da ga se opravdano može smatrati političkim celebrityjem.¹⁸

Za tako nešto i nije potrebno da se stranački opredjeljuje, što je recimo bio eklatantan slučaj s dvojicom proslavljenih hrvatskih trenera čiji je staž reprezentativnih izbornika otpočeo još u devedesetima, da bi s prekidima potrajao dulji niz godina. Riječ je o Ćiri Blaževiću i Lini Červaru, koji su uz uspješno vođenje nogometne, odnosno rukometne reprezentacije, u hrvatskom javnom prostoru ostavili trag svojim što formalnim što neformalnim političkim djelovanjem te simboličkim praksama (npr. držanje ruke na srcu za vrijeme intoniranja državne himne), usklađenim s programom i postulatima Hrvatske demokratske zajednice i prvoga predsjednika Republike Hrvatske, Franje Tuđmana (usp. Biti 2018:57–69).

Na Dalićevu primjeru je, temeljem iznesenoga, uočljivo kako status zvijezde, oprimjeren među ostalim i njegovim periodičkim pojavljivanjem u prigodnim rubrikama časopisa kao što su Story i Gloria, u hrvatskoj nogometnoj kulturi ne dokida primarnu, socijalizacijskim procesima uspostavljenju obvezu pojedinca spram nacije kao superiorne moralne zajednice (Vrcan 2003:250–254). Iz toga se može zaključiti da celebrifikacija ne mora u Hrvatskoj biti u koliziji s konceptom nacije kao zajednice koja, kako to tumači Siniša Malešević, počiva na sponama solidarnosti te čak preko ideoloških procesa zadobiva status obitelji (Malešević 2017:26, 166).

ZAKLJUČAK: „JUNACI NAŠEG DOBA“ IZMEĐU RADA I NARODA

Upozoravajući kako može biti problematično ili u najmanju ruku nedostatno kulturu slavni promišljati isključivo na globalnoj razini, Driessens (2015:53) je istaknuo da „svaka kultura i narod ima svoje vlastite junake, zvijezde i slavne osobe“. Za situaciju u Hrvatskoj osobito je važna njegova primjedba o ne-zapadnim, kolektivističkim kulturama, za koje misli da bi ih trebalo posebno proučavati (Driessens 2015:64). Nemoguće je, naime, previdjeti povode, kao što su u prvom redu Domovinski rat i borba za neovisnost, zbog kojih su u hrvatskom društvu neke tipične kolektivističke vrijednosti te s njima povezana herojstva dodatno naglašeni. Neprijeporno je također da je domoljubni narativ u najranijoj društveno-tranzicijskoj fazi potaknut državnom politikom, dakle odozgo, kao što je jasno

¹⁸ Za distinkciju između političkoga celebrityja i celebrityja političara, protumačenu preko studija slučaja Bona Voxa, frontmena grupe U2, i Arnolda Schwarzeneggera, američkoga glumca koji je postao kalifornijskim guvernerom, vidi Drake i Higgins 2006.

da on u kasnijoj fazi nije izmakao stanovitim rascjepima uslijed subpolitičkoga djelovanja pojedinih aktera civilnoga društva.

Kako god, zahvaljujući svojim integracijskim učincima, nogomet je, a napose nogometni uspjesi, od devedesetih godina 20. stoljeća naovamo manje-više postojano učvršćivao identitetsku paradigmu, kristalizirajući naciju kao čvrsto središte željenoga „društvenog jedinstva“.¹⁹ No, isto tako stoji da je nogomet u novijoj povijesti djelovao i dezintegracijski, zaoštavajući liberalnom kapitalizmu inherentne klasne, statusne i druge razlike između različitih skupina aktera, posebice igrača i publike, a što se sve prelijevalo i na polja politike i kulture. Prosuđujući u kulturno-tranzicijskom ključu „dvadeset i pet godina hrvatske neovisnosti“, Rade Kalanj (2017:449) je konstatirao:

„U kulturi se opći tranzicijski okvir reflektira kao snažno naglašena reformistička promjena, ponekad deklarativno propagirano i kao naglo, 'žurno' prevladavanje, pa i ukidanje dotad vladajućih socijalističkih kriterija 'kulturne nadgradnje' i njihovih teorijsko-marksističkih i doktrinarno-ideoloških pokrića i nadahnuća. Umjesto njih na scenu stupaju liberalno-demokratski i vrijednosno-nacionalni kriteriji (...)“

Usto je ipak nužno imati na umu i specifičnosti kulture sporta, odnosno mijene kroz koje ona prolazi u različitim etapama razvitka potrošačkoga društva i medijske kulture. Uz komercijalizaciju i komodifikaciju, baš je medijalizacija sporta ono što ga predisponira za ovdje raščlanjenu celebritizaciju. Napokon, sama celebritizacija kao meta-proces koji podrazumijeva društvene i kulturne promjene vezane uz slavne (Driessens 2015:52) te celebrifikacija, koja se tiče izdvojenoga slučaja postajanja neke osobe slavnom, usložnjavaju kulturu slavnih i poznatih osoba, a što vodi potrebi za raspravljanjem finih distinkcija između figura heroja i celebrityja u sportu.

Ujedno je dobrodošlo kontekstualno prepoznavanje empirijski provjerljivih putanja pojedinih aktera sporta od zaslužene do pripisane slave, od kvantitativnih dimenzija mjerljivih postignuća na natjecanjima do kvalitativnih dimenzija premještanja angažmana iz primarnih područja profesionalnoga rada u često i ne toliko bliska područja javnoga djelovanja.

Što je više takvih opaski i ograda, to je veći izazov prići nijansiranom zaokruživanju istraživačkih nalaza o tome što se događa s hrvatskim nogometnim reprezentativcima, predvođenima kapetanom Lukom Modrićem i izbornikom Zlatkom Dalićem po pitanju njihove slave i poznatosti nakon osvajanja srebra na Svjetskom prvenstvu u Rusiji 2018.

¹⁹ Za iznošenje, razradu i kritiku teze Willa Kymlicke kako zajednički nacionalni identitet u liberalnoj državi „čini osnovu povjerenja i solidarnosti i dovoljan je za podnošenje dubokog neslaganja s koncepcijama dobrog života i mogućnosti izbora određenih vrijednosti i vjerovanja“ vidi Vujčić 2015:73.

Ovdje odabrana empirijska građa i istraživačka metoda usmjerili su analizu na ne uvijek u prvi plan istaknut problem pomirenja biografskih transakcija pojedinaca s kolektivnim konstelacijama. U tom kontekstu, nije se zastalo na herojskim narativima, već se išlo ukorak s upozorenjem Graemea Turnera (2004:105):

„Globalni medijski celebrityji odražavaju komplicirane diskurzivne poveznice između globalnoga, nacionalnoga i lokalnoga koje su trenutno aktualne. Osim toga, postoji jedna kategorija celebrityja kod koje je ustanovljavanje odnosa s nacionalnim identitetom neizbježno. Sportski celebrityji su još uvijek uvelike konstruirani kroz njihovu povezanost s nacionalnim identitetom.“

Vodeći računa o instituciji heroja, svim njezinim metamorfozama u povijesti sporta te pojavnostima u hrvatskom javnom životu, odlukom da se pozornost usmjeri na društvene reperkusije recentnih sportskih ostvarenja u Hrvatskoj, konkretno na drugu polovicu 2018. i na 2019. godinu, uvažilo se i da

„[d]aleko od toga da bi bili manje interesantni, manje važni, ili pak ispražnjeni od sadržaja, imidži zvijezda u suvremenom društvu pružaju bogata oruđa za kulturološku analizu osiguravajući termometre i barometre koji mogu biti iskorišteni da izmjere društvenu temperaturu i odrede pritiske s obzirom na tenzije i proturječja“ (Whannel 2002:46).

I kad se s godinu i pol odmaka, u popularno-kulturne forme naknadnom pameću uobličeno, medijski komunicira ono što se s hrvatskom nogometnom reprezentacijom događalo u ljeto 2018. godine – mislim ponajprije na dokumentarnu seriju „Junaci našeg doba“ koja se u tjednu prije Uskrsa, 6. travnja 2020, počela emitirati na HRT-u – to samo učvršćuje dojam da kolokvijalni pojmovi i percepcija iziskuju znanstvenu nadogradnju, da „junake“ treba preispisati u „heroje“ i *celebrityje*, a „naše doba“ pobliže odrediti. Tek na taj način se uviđa da kulturu sporta u suvremenoj Hrvatskoj, pa i konkretno poziciju i djelovanje slavnih i poznatih u toj kulturi, obilježava neprolazna važnost naroda i transformativni potencijal rada.

- ANDREWS, David L. i Steven J. JACKSON. 2001. „Introduction: sport celebrities, public culture, and private experiences“. U *Sport stars: The cultural politics of sporting celebrity*, ur. David Andrews i Steven Jackson. London – New York: Routledge, 1–12.
- BELJER, Ketrin [i. e. BAKER, Catherine]. 2011. *Zvuci granice: popularna muzika, rat i nacionalizam u Hrvatskoj posle 1991*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- BELLAMY, Alex J. 2003. *The formation of Croatian national identity. A centuries-old dream?* Manchester: Manchester University Press.
- BILIĆ, Paško. 2020. *Sociologija medija: rutine, moć i tehnologija*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- BITI, Ozren. 2018. *Domaći teren: sociokulturno istraživanje hrvatskog sporta*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- BRUBAKER, Rogers. 2012. „Promišljanje nacionalnosti. Nacija kao institucionalizirani obrazac, praktička kategorija, uvjetovani događaj“. *Diskrepancija*, vol. 11/16–17: 107–117. <https://hrcak.srce.hr/77478>
- CASHMORE, Ellis. 2005. *Making sense of sports*. London – New York: Routledge.
- ČOLOVIĆ, Ivan. 2014. *Rastanak s identitetom*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- DRAKE, Phillip i Michael HIGGINS. 2006. „'I'm a celebrity, get me into politics'. The political celebrity and the celebrity politician“. U *Framing celebrities: new directions in celebrity culture*, ur. Su Holmes i Sean Redmond. London – New York: Routledge, 87–100.
- DRIESESENS, Olivier. 2015. „Selebritizacija društva i kulture: razumijevanje strukturalne dinamike kulture slavnih“. *Libra libera*, vol. 37:51–66.
URL: <https://issuu.com/libralibera/docs/l37>
- DORĐEVIĆ, Ivan. 2015. *Antropolog među navijačima*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- GILCHRIST, Paul. 2005. „Local heroes and global stars“. U *The global politics of sport: the role of global institutions in sport*, ur. Lincoln Allison. London – New York: Routledge, 118–139.
- HORNE, John. 2006. *Sport in consumer culture*. London – New York: Palgrave Macmillan.
- KALANJ, Rade. 2017. „Je li hrvatska kulturno napredovala? Prilog raspravi o jednom zanemarenom pitanju“. U *Dvadeset pet godina hrvatske neovisnosti – kako dalje?*, ur. Tvrtko Jakovina. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 445–464.
- KELLNER, Douglas. 2003. *Media spectacle*. London – New York: Routledge.
- LALIĆ, Dražen. 2014. *Pet kriznih godina*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus.
- LALIĆ, Dražen. 2018. *Nogomet i politika: povijest i suvremenost međudnosa u Hrvatskoj*. Zagreb: Fraktura.
- MALEŠEVIĆ, Siniša. 2017. *Države-nacije i nacionalizmi: organizacija, ideologija i solidarnost*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- PERUŠKO, Zrinjka. 2019. „Medijizacija i društvena promjena: prilog istraživanju medijizacije politike“. *Politička misao*, vol. 56/1:163–187. DOI: <https://doi.org/10.20901/pm.56.1.06>

- PLETENAC, Tomislav. 2016. „Accidental celebrity? Constructing fame in post-war Croatia“. *Traditiones*, vol. 45/1: 31–46. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2016450103>
- POVEDÁK, István. 2011. „Blurry borders. From heroes to celebrities“. *Acta Ethnographica Hungarica*, vol. 56/1:51–61. DOI: <https://doi.org/10.1556/AEthn.56.2011.1.6>
- ROJEK, Chris. 2001. *Celebrity*. London: Reaktionbooks.
- SMART, Bryan 2005. *Sport star: modern sports and the cultural economy of sporting celebrity*. London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage publications.
- THOMPSON, John B. 2015. „Promjenjive granice između javnog i privatnog života“. *Libra libera*, vol. 37:17– 34. URL: <https://issuu.com/libralibera/docs/l37>
- TURNER, Graeme. 2004. *Understanding celebrity*. London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage Publications.
- VRCAN, Srđan. 2003. *Nogomet, politika, nasilje: ogledi iz sociologije nogometa*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk i Hrvatsko sociološko društvo.
- VUJČIĆ, Vladimir. 2015. „Pitanje društvenog jedinstva danas“. *Politička misao*, vol. 52/3:59–76. <https://hrcak.srce.hr/154648>
- WHANNEL, Garry. 2002. *Media sport stars: masculinities and moralities*. London – New York: Routledge.
- WHANNEL, Garry. 2008. *Culture, politics, and sport*. London – New York: Routledge.

MEDIJSKI IZVORI

- CVIJANOVIĆ, Marko. 2019. „Zlatko Dalić u Koloni sjećanja, trening na Rujevici vodili pomoćnici“. *Novilist.hr*, 18. 11. 2019. URL: <http://www.novilist.hr/Sport/Nogomet/Zlatko-Dalic-u-Koloni-sjecanja-trening-na-Rujevici-vodili-pomocnici> (pristup 10. 4. 2020.)
- CVIJANOVIĆ, Marko. 2019. „Zlatko Dalić: Nije sve u novcu, želim provoditi više vremena s obitelji. Ako svi odemo iz Hrvatske, tko će tu ostati?“. *Novilist.hr*, 1. 1. 2019. URL: <http://www.novilist.hr/Sport/Nogomet/ZLATKO-DALIC-Nije-sve-u-novcu-zelim-provoditi-vise-vremena-s-obitelji.-Ako-svi-odemo-iz-Hrvatske-tko-ce-tu-ostati> (pristup 10. 4. 2020.)
- D. E. 2018. „Detalji iz privatnog života Zlatka Dalića: Otkrivamo što je radio u ratu, što je postruci i gdje je upoznao suprugu“. *Dnevnik.hr*, 12. 7. 2018. URL: <https://dnevnik.hr/showbuzz/celebrity/zlatko-dalic-detalji-iz-privatnog-zivota---523707.html> (pristup 10. 4. 2020.)
- D. R. 2018. „Mi smo momčad Hrvatske, a ne jednog grada. Nacionalni stadion je greška“. *Index.hr*, 27. 12. 2018. URL: <https://www.index.hr/sport/clanak/mi-smo-momcad-hrvatske-a-ne-jednog-grada-nacionalni-stadion-je-greska/2052492.aspx> (pristup 10. 4. 2020.)
- HERLJEVIĆ, Bruno i dr. 2018. „(Video) Doček koji ćemo pamtili dok smo živi! Najluđa fešta svih vremena završila pjesmom 'Moja domovina'“. *Dnevno.hr*, 16. 7. 2018. URL: <https://www.dnevno.hr/sport/nogomet/video-docek-koji-cemo-pamtili-dok->

- smo-zivi-najluda-festa-svih-vremena-zavrsla-pjesmom-moja-domovina-1193839/ (pristup 10. 4. 2020.)
- HINA. 2018. „Zlatko Dalić dobio povelju Splitsko-dalmatinske županije: izbornik oduševio Splićane“. *Net.hr*, 27. 12. 2018. URL: <https://net.hr/sport/nogomet/zlatko-dalic-dobio-povelju-splitsko-dalmatinske-zupanije-izbornik-odusevio-splicans/> (pristup 10. 4. 2020.)
- JURANOVIĆ, Tomislav. 2018. „Božićna ispovijest osobe godine u Hrvatskoj. Zlatko Dalić za Jutarnji: 'Mnogo sam se odricao. Umjesto s obitelji, slavio sam Božiće na aut-liniji...'“. *Jutarnji.hr*, 25. 12. 2018. URL: <https://www.jutarnji.hr/life/zivotne-price/bozicna-ispovijest-osobe-godine-u-hrvatskoj-zlatko-dalic-za-jutarnji-mnogo-sam-se-odricao-umjesto-s-obitelji-slavio-sam-bozice-na-aut-liniji/8203622/> (pristup 10. 4. 2020.)
- JURASIĆ, Marinko. 2018. „Poniznost je najvažniji dar Dalića i njegove momčadi“. *Vecernji.hr*, 13. 7. 2018. URL: <https://www.vecernji.hr/vijesti/poniznost-je-najvazniji-dar-dalica-i-njegove-momcadi-1258077> (pristup 10. 4. 2020.)
- K. A. 2018. „Strani mediji o dočeku u Zagrebu: 'Nevjerojatno!'“. *Index.hr*, 16. 7. 2018. URL: <https://www.index.hr/sport/clanak/strani-mediji-o-docek-u-zagrebu-nevjerojatno/2011655.aspx> (pristup 10. 4. 2020.)
- K. A. i I. G. 2018. „VIDEO: Perišić, Strinić i Bradarić zapalili splitsku Rivu, tisuće skandirale Zlatku Daliću!“ . *Index.hr*, 17. 7. 2018. URL: <https://www.index.hr/sport/clanak/video-perisic-strinic-i-bradacic-zapalili-splitsku-rivu-tisuce-skandirale-zlatku-dalicu/2011800.aspx> (pristup 10. 4. 2020.)
- KINDY, Davor. 2018. „Zlatko Dalić postao ambasador BMW-a u Hrvatskoj“. *Automania.hr*, 24. 9. 2018. URL: <https://automania.hr/zlatko-dalic-postao-ambasador-bmw-a-u-hrvatskoj/> (pristup 10. 4. 2020.)
- mn. 2018. „Zlatko Dalić na mukama. Stigla nova nemoralna ponuda, priznaje da se i sam pita ima li pravo odbijati takve ugovore“. *Direktno.hr*, 9. 12. 2018. URL: <https://direktno.hr/sport/dalic-141477/> (pristup 10. 4. 2020.)
- Nacional. 2018. „E to je bio doček: jedan od najluđih dana u povijesti Zagreba i Hrvatske tone u san“. *Nacional.hr*, 16. 7. 2018. URL: <https://www.nacional.hr/zagreb-sprema-velicanstven-docek-za-srebrne-vatrene/> (pristup 10. 4. 2020.)
- NAZOR, Antonija. 2018. „Zlatko Dalić: 'To je najvažniji trenutak u Hrvatskoj poslije rata'“. *Story.hr*, 27. 12. 2018. URL: <https://story.hr/Celebrity/a112031/Zlatko-Dalic-To-je-najvazniji-trenutak-u-Hrvatskoj-poslije-rata.html> (pristup 10. 4. 2020.)
- P. S. D. 2018. „'Vatreni' izvukli Hrvatsku na ulice na najveći doček u povijesti“ . *Slobodnadalmacija.hr*, 16. 7. 2018. URL: <https://slobodnadalmacija.hr/sport/domaci-nogomet/vatreni-izvukli-hrvatsku-na-ulice-na-najveci-docek-u-povijesti-556417> (pristup 10. 4. 2020.)
- PAUN, Vjekoslav. 2018. „Dalić će ostati na klupi Hrvatske: 'Sigurno je da ja neću trčati za novcem, jer ovo je moj san, moja želja, moj narod i moja država'“. *Jutarnji.hr*, 29. 7. 2018. URL: <https://100posto.jutarnji.hr/sport/dalic-ce-ostati-na->

- klupi-hrvatske-sigurno-je-da-ja-necu-trcati-za-novcem-je-ovo-je-moj-san-moja-zelja-moj-narod-i-moja-drzava.html (pristup 10. 4. 2020.)
- PINTAR, Nevio. 2018. „Zlatko Dalić: 'Muči me što sam izgubio svoju privatnost, ali to je cijena srebra'". *Gloria.hr*, 29. 12. 2018. URL: <https://www.gloria.hr/fokus/zvjezdane-staze/zlatko-dalic-muci-me-sto-sam-izgubio-svoju-privatnost-ali-to-je-cijena-srebra/8221835/> (pristup 10. 4. 2020.)
- R. J. i dr. 2018. „U centru grada. Vatrene oduševljeni spektakularnim dočekom navijača, zapjevali s Thompsonom". *Direktno.hr*, 16. 7. 2018. URL: <https://direktno.hr/direkt/u-centru-grada-vatrene-odusevljeni-spektakularnim-docekom-navijaca-zapjevali-s-thompsonom-128493/> (pristup 10. 4. 2020.)
- RADIČEVIĆ, Vlado i Silvijo ŠKRLEC. 2018. „Zlatko Dalić, čovjek koji je vratio vjeru u život Hrvatima, svjestan je kako nakon ovog ljeta više ništa neće biti isto". *Tportal.hr*, 11. 7. 2018. URL: <https://www.tportal.hr/sport/clanak/zlatko-dalic-covjek-koji-je-vratio-vjeru-u-zivot-hrvatima-svjestan-je-kako-nakon-ovog-ljeta-vise-nista-neece-biti-isto-foto-20180711> (pristup 10. 4. 2020.)
- SALANTIĆ, Ivan. 2018. „FOTO: Brod na Savi Mandžu slavi! Više od 40 tisuća navijača priredilo veličanstveni doček. Vatrene se zahvalio svima, pa zapjevao zajedno sa Škorom". *Jutarnji.hr*, 18. 7. 2018. URL: <https://sportske.jutarnji.hr/rusija2018/vijesti/foto-brod-na-savi-mandzu-slavi-vise-od-40-tisuca-navijaca-priredilo-velicanstveni-docek-vatrene-se-zahvalio-svima-pa-zapjevao-zajedno-sa-skorom/7628733/> (pristup 10. 4. 2020.)
- ŠARIĆ, Frane i dr. 2018. „Navijači slave s vatreanima u Splitu, Zadru, Varaždinu... Modrić: Ovo je neponovljivo i nikad doživljeno!". *Vecernji.hr*, 17. 7. 2018. URL: <https://www.vecernji.hr/vijesti/docek-vatrenih-i-u-splitu-riva-vec-ispunjena-1258926> (pristup 10. 4. 2020.)
- ŠETKA, Diana i Maja ČURIĆ. 2018. „Bili smo u restoranu nakon dočeka u Livnu: Davorka Dalić bila je najglasnija uz pjevače". *Gloria.hr*, 25. 7. 2018. URL: <https://www.gloria.hr/fokus/zvjezdane-staze/bili-smo-u-restoranu-nakon-doceka-u-livnu-davorka-dalic-bila-je-najglasnija-uz-pjevace/7652256/> (pristup 10. 4. 2020.)
- Telegram redakcija. 2019. „MORH možda nije riješio avione, ali evo Dalić kaže da je vojska bila ključna za uspjeh u Rusiji". *Telegram.hr*, 18. 1. 2019. URL: <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/morh-mozda-nije-rijesio-avione-ali-evo-dalic-kaze-da-je-vojska-bila-kljucna-za-uspjeh-u-rusiji/> (pristup 10. 4. 2020.)
- TURČIN, Kristina i Maja KRUHAK. 2018. „Evo ih, stigli su, Vatrene nakon više od pet sati konačno se probili do trga! Grandiozni doček kakav se ne pamti: na ulicama više od pola milijuna ljudi". *Jutarnji.hr*, 16. 7. 2018. URL: <https://www.jutarnji.hr/sport/nogomet/evo-ih-stigli-su-vatrene-nakon-vise-od-pet-sati-konacno-se-probili-do-trga-grandiozni-docek-kakav-se-ne-pamti-na-ulicama-pola-milijuna-ljudi/7613481/> (pristup 10. 4. 2020.)
- [s. n.]. 2018. „Zlatko Dalić: Vukovar nam je motiv za utakmicu s Engleskom". *Vecernji.hr*, 15. 11. 2018. URL: <https://www.vecernji.hr/sport/zlatko-dalic-vukovar-nam-je-motiv->

za-utakmicu-s-engleskom-1283030 (pristup 10. 4. 2020.)

[s. n.]. 2019. „Zlatko Dalić s Hrvatskom vojskom: 'Ključ uspjeha je vjera, domoljublje i zajedništvo'“. *Vecernji.hr*, 18. 1. 2019. URL: <https://www.vecernji.hr/vijesti/zlatko-dalic-s-hrvatskom-vojskom-kljuc-uspjeha-je-vjera-domoljublje-i-zajednistvo-1295405> (pristup 10. 4. 2020.)

From heroes to celebrities: the Croatian football national team after the 2018 World cup in Russia

Ozren Biti

When the Croatian national team won the silver medal at the 2018 FIFA World Cup in Russia, this was not only a great sporting achievement, but also one of huge political significance to the entire nation. The significance of this event to the Croatian people was clearly made apparent through the parade organized in Zagreb upon the national team's return from Russia, as well as the media coverage of the team's success.

This paper deals with the discursive construction of Croatian players in various media, where they are portrayed as national heroes. It also deals with the more specific discursive construction of the national team's coach, Zlatko Dalić, who has celebrity status within the public sphere. Players' patriotic capital appears to have been far more interesting to the media than their deeds on the pitch. Zlatko Dalić, on the other hand, has outgrown his role as football coach due to his broad public engagement and new work arrangements.

Using an analysis of media and public discourse between mid-2018 and the end of 2019, this paper will also attempt to clarify the mediatization and celebrityization processes in Croatia's sports culture. The interpretation of how professional work in football can transform into work in terms of celebrity culture with the aid of cultural intermediaries will emphasize the impact of the social and political context in Croatia.

Keywords: *heroes, celebrities, football, sport, work, media, Croatia*

Articles published in this journal are Open Access and can be distributed under the terms and conditions of the Creative Commons license Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)